

DE SAGE VAN DE SCHWERE NOTH

Léon Willems

Op Goede Vrijdag 1574 werd het klooster Sint Gerlach “vereerd” met een bezoek van de gebroeders Lodewijk en Hendrik van Nassau, zo vertelt een oude sage. Zijn de broers echt in Houthem geweest of neemt de sage een loopje met de werkelijke geschiedenis?

De sage wordt onder meer beschreven door Pierre Kemp in zijn Limburgs sagenboek. Zij staat bekend als de sage van de Schwere Noth.

“Op 9 april, Goede Vrijdag van het jaar 1574, werd er in het klooster van Sint-Gerlach onder Houthem groot feest gevierd. Het waren de graven Lodewijk en Hendrik van Nassau en Christoffel van de Paltz, die voorzaten en met hun gezellen het middagmaal gebruikten. De heilige vaten deden dienst als tafelgerei en de heilige speciën waren gemengd in de wijn. Als straf voor zulk een heiligschennis zou het leger van de Nassauers een verpletterende nederlaag lijden tegen de Spaanse troepen onder Don Sancho d'Avila. Vijf dagen later troffen de legers elkaar op de Mookerheide. De Spanjaarden raakten aan de winnende hand en dreven de Nassauers voor zich uit in de richting van de ‘zompen’, de moerassen. De Nassauers, geheel ingesloten, hadden geen andere keus. De schijnbaar groene vlakke van water en kroos bedroog de eerste ruiters die vluchtten en al de anderen die volgden, struikelden over de eersten. Het leger van de Spanjaarden drong aldoor op en zo ontkwam er niemand van de Nassause scharen.

Maar in de nachten, dat het stormt en er noodweer woedt, keren de geesten van de beide Nassause generaals terug over de moerassen en de heide. Hun komst wekt dan weer hun verzonken manschappen; dan klinken de kreten van de krijgers weer, dan schallen de hoorns en briesen de paarden en dan beginnen zij de Wilde Jacht van de duizenden versmoorden, die zij zullen herhalen, zolang de Mookerhei zal blijven bestaan.”

Aanwijzingen

Willem van Oranje was erg aangeslagen door de dood van zijn broers. *“Ik weet bijna niet wat ik doe. Maar als dit Gods wil is, dan moeten we alles dragen”*, schrijft hij in een brief aan zijn enig overgebleven broer Johan van Nassau. Deze broer was vlak voor de veldslag met een opdracht uit het kamp vertrokken en wist zo de dans te ontspringen.

Aanwijzingen dat Lodewijk en Hendrik van Nassau in Houthem zijn geweest, zijn er niet. In 1575 verleent de abt van Steinfeld toestemming aan de kloosterzusters Anna en Hilgundis Beysel hun intrek te nemen in een klooster in Kochem. Als reden hiervoor voerde de abt aan *“Dewyl wie wir glauben bericht worden das euer kloster durch swaere langwierige krieg Fürsten und Herren zum verderben und zum bodem abgebrant, destruiert und zu nichten geraden”*. Een jaar na de gebeurtenissen op de Mookerhei dus. Voor de geschiedvorser Habets lag het voor de hand om dit met elkaar in verband te brengen. Verder had proost Johannes van der Porten al eerder de charters en de bescheiden van het klooster van Houthem in veiligheid gebracht.

Een gravure over de slag op de Mookerheide

Ook gevonden brandsporen bij de opgravingen duiden op een verwoesting, die gedurende de Tachtigjarige Oorlog heeft plaatsgevonden. Maar meer dan deze vage aanwijzingen zijn er niet. Van de troepenverplaatsing van de Nassauers is niet meer bekend dan dat ze via de oostelijke Maasoever naar het noorden, richting Betuwe, wilden trekken, waar hun broer Willem verbleef. Er wordt wel in diverse artikelen beweerd dat Hendrik van Nassau in 1574 plunderend rondtrok en dat daarbij ook de kloostergebouwen van Houthem in vlammen opgingen. Men grijpt hier echter telkens terug op het artikel van Habets.

De slag

Op 13 april 1574 arriveerden de troepen van de Nassaus in Mook. Zij waren er echter niet van op de hoogte dat de Spaanse troepen bij Grave middels een pontonbrug de Maas reeds waren overgestoken. De Spanjaarden legerden vervolgens tussen Heumen en Overasselt.

Er volgde een confrontatie tussen de cavalerieafdelingen, die in het voordeel van de ruiters van de twee broers eindigde. Echter, Lodewijk en Hendrik hadden de Spaanse troepen onderschat en beseften nog niet hoe ongunstig het terrein was. Besloten werd om de vermoede troepen niet meer te verplaatsen zodat de volgende dag vroeg in de ochtend de eerste gevechten plaatsvonden. Hoewel bij aanvang van de strijd Lodewijk en Hendrik met hun troepen stand konden

houden, maakten nieuwe Spaanse versterkingen de situatie onmogelijk. De verschansingen werden doorbroken en de ruiters vochten een beslissende slag uit. De overlevenden sloegen op de vlucht richting Gennep, waar zij echter in een moerassengebied terecht kwamen.

Op de hedendaagse kaart zijn nog steeds de Hel, het Vagevuur en de Himmel (Duits: Hemel) te onderscheiden. De Hel is waar de troepen van de twee broers werden afgeslacht; het Vagevuur waar zij die deze slachting overleefden en wilden vluchten, met honderden wegzakten in de moerassen en de Himmel als laatste voor degenen die de Slag hebben overleefd. De Himmel ligt heden ten dage op Duits grondgebied.

De twee aanvoerders Lodewijk en Hendrik van Nassau sneuvelden samen met ongeveer 3.000 man uit het leger. Aan Spaanse zijde vielen 150 man. Hoe Lodewijk en Hendrik aan hun einde zijn gekomen is onbekend. Het is mogelijk dat hun lichamen na de slag in een massagraf terecht zijn gekomen of dat de twee zijn weggezakt in het moerassengebied. Volgens een andere sage zou met hun een krijgsschat in het moeras zijn verdwenen. Een vrouw uit Middelaar heeft tot aan haar dood naar de legendarische schat gezocht. Deze dame werd Kiste-Trui genoemd, wellicht overbodig te vermelden, maar gevonden heeft zij de schat nooit.

Literatuur

- J. Habets, Houthem-Sint Gerlach en het adellijk vrouwenstift aldaar. Eene bijdrage tot de geschiedenis van het voormalig land van Valkenburg, in: PSHAL 6 (1869).
- Pierre Kemp, Limburgs sagenboek, Maastricht 1925
- R. van Roosbroeck, Willem van Oranje, Den Haag 1983
- A.G. Schulte e.a., Landgoed Sint-Gerlach. Kruispunt van culturen in het Land van Valkenburg, Zwolle 1999
- C.V. Wedgwood, Willem de Zwijger Vader des Vaderlands, Amsterdam 1984
- Wikipedia: Slag op de Mookerheide
- L.J.J. Willems e.a., Château Sint Gerlach. Van kluizenaarsverblijf tot hotel-restaurant, in: Jaarboek Historische en Heemkundige Studies in en rond het Geuldal 1996

